

Cahtetova skrivnost

IVO ŽAJDELA

Poglejmo zdaj umore civilistov v zahodni Tuhinjski dolini, za katere je odgovoren Janez Berlec - Cahte z Lok v Tuhinju. Teh je veliko in vsi so grozodejstva, zaradi katerih so potem trpeli še mnogi ljudje. Početje ni imelo nobene zveze z »uporništvom«, kot ga nekateri častijo.

Franca Šuštarja je prišel Janez Berlec - Cahte ubit 24. oktobra 1942 opolnoči na dom v Trobelno (Škerbec, str. 127). Njegov brat Janez Šuštar je bil cerkovnik in organist na Selih pri Kamniku. Ni bil za partizane in ni hotel delati zanje. Komunistični vodja Janez Berlec in France Močnik iz Sovinje Peči sta prignala partizane do Šuštarjeve hiše. Berlec je ostal zunaj, njegovi pajdaši pa so vdrli v hišo in ga »obsodili« kot »izdajalca«. Ušel jim je iz hiše v kamro in v zgornje prostore. Šli so za njim, ga na vrhu stopnic ustrelili in odšli. Po vojni je njegova hči kot begunka živel v Clevelandu.

Umor Drolca in Merčuna

Martina Drolca je Janez Berlec - Cahte ubil 11. novembra 1942 v Srednji vasi pri Kamniku pri Mesarju. Bil je lesni trgovec, doma iz Česnjic, pri Mesarju je stanoval. Bila sta v sporu zaradi prodaje lesa. Ustrelil ga je z dumdum kroglo, da so možgani obviseli na stopnicah.

Antona Merčuna, Matetovega fanta iz Srednje vasi, je Janez Berlec - Cahte ubil 26. februarja 1943. Partizani so prišli mobilizirat tiste fante, ki so bili še doma. K Matetu so prišli že pijani in hoteli, da gre z njimi. Mati je prosila zanj: »Pustite mi ga, potrebujem ga za delo.« Fant naj bi prosil: »Nocoj me pustite, da bom šel jutri k maši!« Cahte pa: »Ne, takoj greš z nami!« Ko se je fant držal mame za vrat, ga je ustrelil in rekel: »Kle ga imaš!«

Janez Berlec - Cahte je odločal, kje bodo koga ustrelili in izropali, kje bodo požigali.

Ubiti zaradi partizanov

Po koncu vojne je bil Berlec v taborišču v Šentvidu med glavnimi mučitelji, ki so odločali o življenjih ujetnikov. Neka mati iz Srenske Gore je šla prosit za svojega si-

na Antona Lipovška v Šentvid. Obdolžili so ga, da je nekoga ustrelil. Ustrelil pa ga je Preskarjev iz Stranj. Cahte pa je odgovoril: »Pa tud če vsi rečejo, da ga ni, jaz rečem, da ga je!« Ni ga rešil, in so ga ubili.

Zaradi komunističnih izgrediv so nacisti ubijali mirne protikomuniste, druge pošiljali v koncentracijska taborišča, kjer so jih streljali kot talce, nekateri interniranci pa so žalostno umrli v teh taboriščih. Tako so zaradi komunističnih partizanov odgnali Antona Malija, posestnika iz Znojil, ki je umrl v Auschwitzu, Franca Bertonclja, kmeta iz vasi Rožično so zaprli in ga ustrelili kot talca; kot talca so odpeljali v Begunje tudi Franceta Šuštarja, kmeta s Sel, ki pa je ostal živ.

Berlec na »pravi strani«

Mama Janeza Berleca - Cahteta je bila verna, prav tako sestra Francka, ki je živel v Ljubljani na Taboru pri Srcu Jezusovemu. Veliko je vedela o bratu in izjavila o še živem bratu: »Ranki brat!?« Ko mu je umrla mama in so peljali krsto, je prišel sin, Cahte, naproti ter s krste strgal križ in angelčka.

1. decembra 1943 je dal ubiti zakonca Jožeta in Stanislavo Petek iz Podstudenca v dolini Črne, ker jim je bil dolžan. Jože je bil trgovec, žena je bila v sedmem mesecu nosečnosti. Tisti, ki je streljal, je kasneje imel privide, kot da mu kaplja na glavo, zato se je obesil. Mularija je po vojni v Kamniku z dvema učiteljema vpila: »Mi imamo za boga Berlec Naceta!«

Spet besede poznavalca dogodkov: »Zadnja leta se mu je začela oglašati vest. Ko je zbolel, so ga nagovarjali, da bi prišel duhovnik. Dolgo ni bil za to, končno je privolil. Obšla ga je groza in stiska. Ko je pogledal k oknu, je videl same konjske glave, podgane, miši in hudiče. Dajal je znake, kot da nekaj vleče iz sebe, pa so ga vprašali, kaj, odgovoril je, da mrliče. Po

mnenju veliko ljudi ga je pred duhovnikovim prihodom iz strahu, da ne bi kaj izdal, Kramarjev Tone iz Srednje vasi ob prisotnosti nekega gozdarja Jaklca ustrelil. Drugi pravijo, da ga je dala ustreliti žena. Pokopan je z ženo na kamniških Žalah.«

24. maja 2013 je v *Kamniškem občanu* izšel članek *Spomini bodo živeli. 80 let Slavke Završnik*. V njem je hči Slavka pozitivno govorila o očetu Janezu Berlecu. Morda bi tudi bilo pozitivno, če se njen oče ne bi šel revolucije sredi nemške okupacije. Komunisti so sredi trojne okupacije napadli svojo domovino z revolucionarnim nasiljem. Dejstvo je, da so revolucionarji vse vprek razglašali drugače misleče, zlasti verne, za izdajalce. Mit o »izdajalcih« se še vedno vzdržuje kot rešilna bilka.

Slavka je dejala, da je bil njen oče na »pravi strani«. Na kateri pravi strani? Če je sodeloval z revolucionarji, pa tudi z Nemci, to ne more biti prava stran, saj je civilizirani svet nacizem in komunizem obsodil kot totalitarizem.

Kostanj nad Šmartnim

Februarja 1942 se je na kamniško območje vrnila z Jelovice skupina dvanajstih partizanov pod vodstvom Matije Blejca. Za njimi je bilo uničenje velike gorske gorenjske vasi Dražgoše, za katero so krivi partizani. Kot so napisali v *Kamniškem zborniku* leta 1961 (str. 64) so prišli na domačijo Mihe Pestotnika v Kostanju. Pri njem so se dobro počutili, saj je bil že od poletja 1941 povezan z OF. Toda 18. marca je dekle, ki je na orožniški postaji v Kamniku delala kot snadžilka, med pospravljanjem pisarne opazila v knjigi prijavo Franca Grošlja iz Kostanja o partizanih, ki da so na Pestotnikovem skednju. Nemudoma je o tem obvestila brata in še isti dan so tudi pri Pestotniku zvedeli, kaj jim grozi. Partizani so se isti večer preselili v neki planinski hlev na Kostanjski planini. Bil je skrajni čas, kajti že sredi noči so nemški policisti obkolili domačijo.

Tako v *Kamniški zborniku*, toda vemo, da so za časa komunizma partizanske »zgodbe« pisali zelo prirejeno, z izpuščanjem najbolj pomembnih podatkov. Skoraj 80 let po dogodkih je težko priti do virov, ki bi lahko pojasnili, kaj vse se je dogajalo oziroma kakšna je resnica. Zato jo iščemo po drobcih, če so se vendarle ohranili. V 50. letih je v Clevelandu duhovnik Matija Škerbec izdal zelo dragocene tri knjige *Krvida rdeče fronte*. V prvi lahko preberemo (1954, str. 129), kaj se je dogajalo 19. marca 1942 v Kostanju.

Strah pred partizani

Pestotnik se je naveličal sam skrbeti za hrano in skrilističe dvanajstih partizanov, zato se je dogovoril s sosedom Jožetom Grošljem, da jih za nekaj časa pošlje na njegovo domačijo. Seveda ni šlo le za »naveličanje«, verjetno je veliko bolj kot za to-

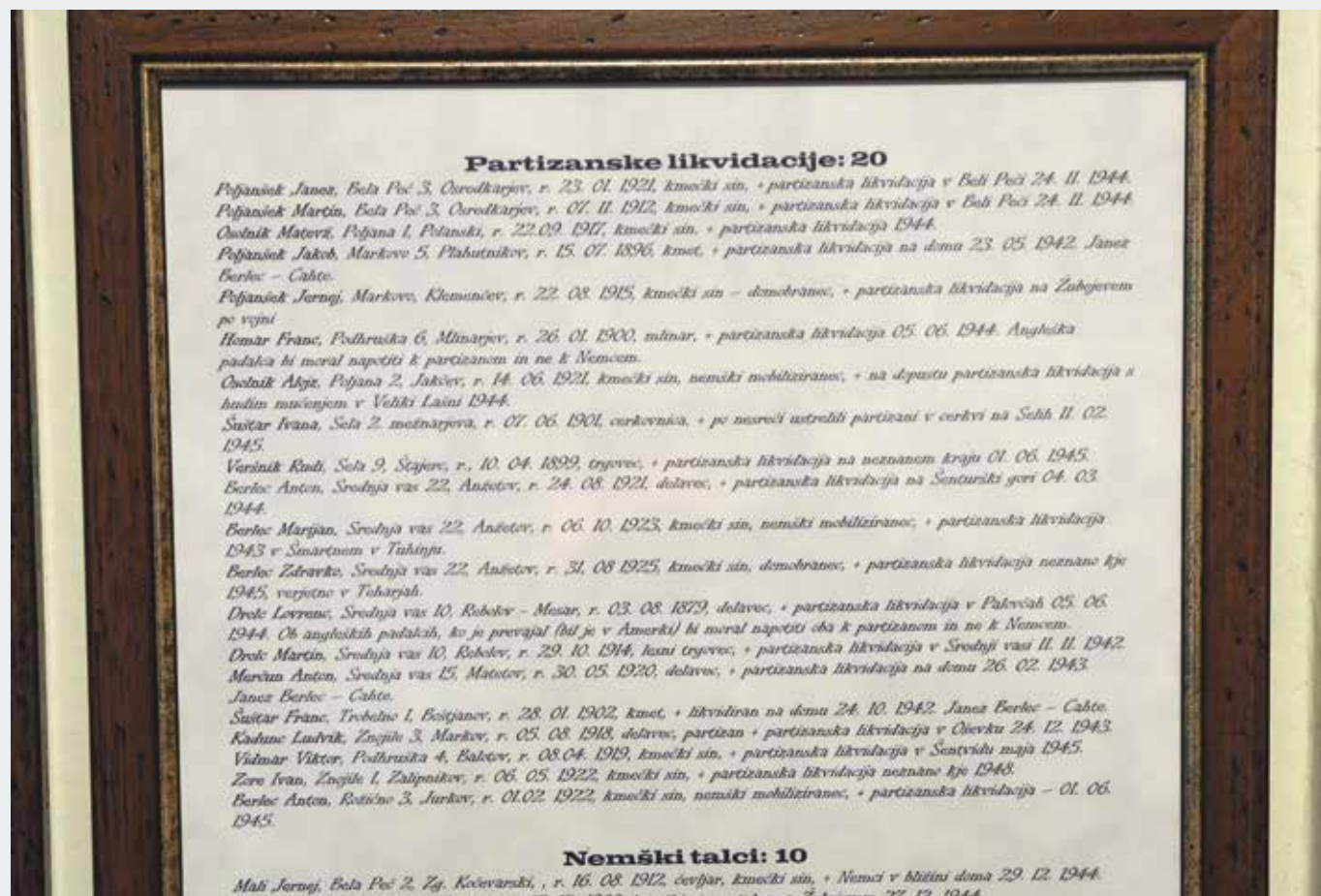
vrstno breme – skrbeti za dvanajst lačnih ljudi, šlo za elementarni strah, da bodo za pomoč partizanom izvedeli Nemci. Ti so že nekaj časa streljali ljudi in požigali, mesece pred tem Rašico, pred dvema mesecema in pol Dražgoše. Če bi izvedeli, da skriva toliko partizanov, bi ga ustrelili in požgali domačijo. Takšnih primerov strahu je bilo med vojno izjemno veliko. Komunistov oziroma partizanov to ni preveč zanimalo, zanimalo jih je le lastno početje.

Ko je leta 1944 prišla na Štajersko 14. divizija s skoraj tisoč ljudmi, so, kamor ko-

Grošljevih skrivajo partizani. Ravno tedaj je bila v Šmartnem tudi Grošljeva mati. Ko je zvedela za Pestotnikov pogovor z orožniki, jim je v opravičilo svojega sina šla povedat, da je vzel partizane pod svojo streho samo zaradi Pestotnikovega nadlegovanja. Grošljevi so bili prepričani, da bo o dogajanju v Kostanju v kratkem obveščen gestapo v Kamniku. Da bi se vsaj nekoliko zaščitili, je gospodarjev brat Franc Grošel šel v Kamnik in partizane prijavil. 20. marca še ponoči so v vas prišli Nemci. Partizani so se že prej umaknili, zato jih niso našli.

tolkli po obrazu in glavi, odbili so mu nos, razbili brado, polomili rebra in druge kosti. Vse to je morala gledati domača družina. Nato so ga le nekaj korakov od domače hiše pri vaški kapelici ustrelili.

Toda s tem za prebivalce Kostanja še ni bilo konec nesreče. Lepega pomladnega dne je prišla policija s tovornjaki in odpeljala vse vaščane od najstarejšega do najmlajšega v nemško taborišče. Na izpraznjene domove so naselili slovenske družine z domačij ob nemško-italijanski meji, ki so jih porušili zaradi mejne črte.

Le v župnijski cerkvi na Selih pri Kamniku v skromni obliki visi seznam domačinov, ki so jih umorili partizani.

li so prišli, bila je zima, povzročili na osamljenih kmetijah, predvsem na širšem območju med Pohorjem in Velenjem, silen strah. Ljudje so stoletja gradili svoje domačije, težko in s trdim delom so se preživljali, bile so velike družine, potem pa so se pojavili gošarji z ukazi po hrani in skrivališčih za ranjence. Nemci so takrat eksemplarično kaznovali vsakega, ki je pomagal, kot so rekli, banditom.

Grošelji ali Pestotnik?

Grošelji v Kostanju se Pestotniku, za katerim je bila oborožena sila dvanajstih partizanov, ni upal reči ne. Komaj so se ti preselelili k njemu, je Pestotnik šel v Šmartno in se tam v gostilni srečal z bivšimi jugoslovanskimi orožniki, ki so tedaj bili v nemški službi. Omenil jim je, da se v Kostanju pri

Obkolili so Pestotnikovo – Osovnikovo domačijo, odgnali gospodarja Miho in njegovega brata Jožefa. Mimogrede so se policisti ustavili še pri Homskih v Gradišču in aretirali dvajsetletno Cecilijo Vrankar. Vse tri so odpeljali v zapore in jih 18. aprila 1942 v Begunjah ustrelili kot »talce«.

Odgovornost za nasilje

Po tem dogodku so bili ljudje prestrašeni in so se spraševali, v katero vas bodo nemški policisti usmerili naslednji pohod. Ni še preteklo deset dni, ko je vas Kostanj spet doživela nočno grozo, vendar tokrat povzročitelji niso bili okupatorski policisti, ampak domači partizani. 27. marca 1942 so prišli na Grošljevo domačijo, ugrabili 22-letnega Franca Grošlja in ga strašno pretepli. S težkimi poleni so ga

Seveda marsičesa ne vemo. Postavlja se vprašanje zakaj bi Grošelji šel prijaviti Nemcem, če bi partizani bili samo pri Pestotniku? Dokler jih ni imel na svoji domačiji, bi se zaradi preiskave vedno lahko izgovoril, da ne more vedeti, kaj se dogaja pri sosedu. Ali ni Pestotnik opravil prijave že tedaj, ko je govoril z orožniki? Težko je verjeti, da je bilo tisto srečanje samo slučajno.

Eno zagotovo drži: Ko bi partizani ne prišli v Kostanj, Nemci ne bi imeli vzroka za maščevanje. Partizanski publicisti se niso nikoli vprašali, ali so morda partizani povzročali represalije. Oni lahko pridejo in odidejo in vse dobro je njihova zasluga, če se pa okupator znese nad domačini, so krivi izdajalci. Slovenija je dobesedno nabita s takšnimi medvojnimi primeri.